

историографії соединення поняття черкесь-черкаси і казаки відбулося, ймовірно, уже в XVIII столітті. Це можна прослідкувати в роботах Байєра, Татищева, створених в умовах Російської імперії. Однією з передумов звернення істориків до черкеської (черкаської) версії походження казачества було використання ще з XVI століття по відношенню до казаків назви «черкаси». Во другій половині XVIII століття до цієї теми звертаються історики, які спеціалізуються на історії донського і українського(запорозького) казачества (Ригельман), або переслідують в своїй історіографічній діяльності певні політичні цілі (Болтин). При порівнянні ряду документів, виявляється, що Болтин як інтелектуал особливо цінив відомого російського державного діяча Потемкіна, який займався справою відродження, після знищення Нової Січі, казачього війська за рахунок колишніх запорожців, з метою використання його на службі Російської імперії. Наше увагу привлек той факт, що праця Болтина, в якій йдеться про черкеське (черкаське) походження казачества, вийшла в той же період (1788 рік), коли Катерина Друга писала Потемкіну про ймовірність переселення колишніх запорожців на Тамань, де вони повинні були виконувати важливі для імперії функції військового характеру. Таким чином, використання черкеської версії походження казачества в праці Болтина набуло політичний характер, дозволяло зв'язати з допомогою історичних аргументів запорозьке казачество з північнокавказьким регіоном. На рубежі XVIII-XIX століть іншим автором, який побував на Тамані, в середі Чорноморського казачього війська, створеного з залученням колишніх запорожців, прямо зв'язує походження цього війська з черкеською (черкаської) версією. Це ще раз підтверджує наш висновок про те, що в праці Болтина ця версія з'явилася під впливом певних політичних факторів, пов'язаних з обставинами створення і визначення території для Чорноморського казачього війська. В першій третині XIX століття цю концепцію як власну, відстоює історик Бантши-Каменський. Однак в нових умовах вона не отримала підтримки з боку інших істориків, які шукають нові пояснення історії казачества.

Ключові слова: черкеська (черкаська) теорія; запорозькі казаки; чорноморські казаки; історіографія казачества в XVIII в.; історіографія казачества в XIX в.

УДК 94(477) «19/20»

Олена Бачинська

**«СТАМБУЛЬСЬКИЙ НАПРЯМОК» ПОХОДІВ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ
в першій чверті XVII ст.
(на сторінках наукових видань кінця XIX – початку XX ст.)**

Перша половина XVII ст. визначається активною зовнішньою діяльністю українського козацтва: війни з Річчю Посполитою, Московським царством, Молдовою, Кримським ханством. Не виключення становила й Османська імперія. Морські походи на різні міста та фортеці імперії мали значний резонанс в міжнародній політиці та у сучасників тих подій. Наслідками цих походів українського козацтва були війни Османської імперії з Річчю Посполитою, залучення козацтва до військових союзів Західної Європи, участі в Тридцятилітній війні. Мета даної роботи з'ясувати, які саме документи та точки зору домінували в історичних наукових виданнях кінця XIX – початку XX ст. відносно найважливіших походів на Стамбул, оскільки вони залишаються на сьогодні

єдиними відомими в українській науці. На основі аналізу таких періодичних видань, як-то «Киевская старина», «Журнал Міністерства народного Просвещения», «Русская старина», «Чтения в Историческом Обществе Нестора летописца» та інших, можна твердити, що на сьогодні відомо три походи українських козаків на Стамбул в першій половині XVII ст.: у 1617 р., 1619 р. та 1624 р. основними авторами публікацій були відомі українські та російські історики В. Антонович, М. Костомаров, В. Істрін, А. Стороженко, М. Маркевич та інші. Вдалося з'ясувати, що основна більшість публікацій у зазначених виданнях ґрунтуються на одних і тих самих джерелах, прочитання яких у XIX ст. та на сучасному етапі відрізняються. Це відкрило нове поле для дискусій, які подані у даній роботі. В наслідок їх аналізу встановлено основних очільників походів, серед них: Дмитро Барабаш, Петро Сагайдачний, Оліфер Голуб або Михайло Дорошенко.

Ключеві слова: Стамбул, морські походи, українське козацтво.

Перша половина XVII ст. визначається активною зовнішньою діяльністю українського козацтва: війни з Річчю Посполитою, Московським царством, Молдовою, Кримським ханством. Не виключення становила й Османська імперія. Морські походи на різні міста та фортеці імперії мали значний резонанс в міжнародній політиці та у сучасників тих подій. Наслідками цих походів українського козацтва були війни Османської імперії з Річчю Посполитою, залучення козацтва до військових союзів Західної Європи, участі в Тридцятилітній війні. Не зважаючи на важливість та резонансність походів, те хто їх очолював, хід походів, кількість та навіть, наслідки дій козаків залишається недостатньо з'ясованими на сьогодні. Більшість сучасних дослідників спираються на документи та інтерпретації, що були надруковані у наукових виданнях в кінці XIX – початку XX ст. Мета даної роботи з'ясувати, які точки зору та дискусії, на основі яких документів домінували в цих історичних наукових виданнях відносно найважливіших походів на узбережжя Босфору, й зокрема Стамбул.

В другій половині XIX ст. відбувається активізація історичних наукових пошуків з історії України. Формування національних держав в Європі викликало необхідність наукового обґрунтування можливості створення української самостійної держави (з кінця XVIII ст. українські землі входили до складу двох імперій – Російської та Австрійської). Це сприяло зверненню вчених до історії козацтва, що створило одне з перших українських державницьких утворень.

Більшість дослідників друкували свої напрацювання у наукових періодичних виданнях. На основі аналізу таких періодичних видань, як-то в Російській імперії – «Киевская старина», «Журнал Министерства народного Просвещения», «Русская старина», «Чтения в Историческом Обществе Нестора летописца», в Австро-Угорській імперії – «Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка» тощо, а також в окремих наукових авторських виданнях.

Здебільшого джерелами, що стало основою для цих публікацій стала інформація з документів польських урядовців, зокрема гетьмана Станіслава Жолкевського (1547-1620), опублікованих ще у XIX ст.; скарги, що надходили до Речі Посполитої від османських послів або листів султана; постанов польських сеймів; міжнародних угод; з листів і звернень українських гетьманів, які здійснювали походи на початку XVII ст., що частково або повністю опубліковані в виданнях «Жерела з історії України-Руси» (Т.8), «Архив Юго-Западной России» (частина 3 та інші) в другій половині XIX – початку XX ст. та інших збірках документів. Крім того, активно використовували османську хроніку Мустафи Наїмі з видань О.Сенковського та Й.Гаммера¹⁷⁰. Зокрема, щодо цього «одинокого заально приступного» джерела, С.Рудницький зазначив, що до нього треба ставитися досить обережно та критично¹⁷¹.

Розглянемо основні серії (групи) походів на Стамбул, що стали предметом досліджень, обговорення та дискусій у зазначених виданнях другої половини XIX – початку XX ст.

Одна перших з серій походів розпочалась походом козаків на околиці Стамбула у 1615 р. (До цього часу у 1614 р. козаки здійснили напади на Трапезунд і Сіноп). В цей рік козаки на 80 чайках здійснили похід на узбережжя між стамбульськими портами Мізевною та Архіокою і спалили їх. Султан був в цей час поблизу «на ловах і сам бачив дим від того козацького вогню». Під час відсічі козакам в полон потрапив керівник турецького флоту. Відповіддю султана був похід кримського хана на українські землі Поділля та Волині. Очільником цієї морської експедиції став один найвідоміших гетьманів українського козацтва Петро Конашевич Сагайдачний. Про цей похід в загальних рисах на сторінках «Чтения в историческом обществе несторалеписца» подав інформацію історики Іван Каманін, а також Дмитро Яворницький та Михайло Грушевський¹⁷², з посиланням на листи документи польського гетьмана Станіслава Жолкевського. Наступного – 1616 р. великого розголосу набув похід цього гетьмана на м. Кафу, що спричинило в Стамбулі спеціальну нараду з участю полонених козаків і зворотній успішний похід Іскандера-паші на Волощину. В той самий

¹⁷⁰ Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.VII. – 1909 (перевидання: К., 1995). – С. 346; Прицак О. Союз Хмельницького з Туреччиною 1648 р. // *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. – 1948. –Т. 156. – С.143 – 144.

¹⁷¹Рудницький С. Українські козаки в 1625-1630 рр. Критично-історичні розвідки // *Записки наукового товариства імені Т.Шевченка*. – Львів, 1899. – Т. 31-32. – С.6(242).

¹⁷² Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – Львів, 1991 (перевидання 1895). – Т.2. – С.128; Каманін І.М. Очерк гетманства Петра Сагайдачного// *Чтения в историческом обществе Нестора-літописця*. – 1901. – Кн.15. – Вип 1. – С. 3-32; Каманін І.М. Матеріали к «Очерк гетманства Петра Сагайдачного» // Там само. – 1901. –Кн.15. – Вип.3. – С.123-177; Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.VII. – 1909 (перевидання: К., 1995). – С.353.

рік козаки знов здійснили похід на Самсун, Трапезунд та інші міста, вдарили і спустошили землі у Босфорі¹⁷³. Слід зауважити, що подібні походи козаків на чорноморське узбережжя Османської імперії відбувались в рамках тиску на Річ Посполиту, щоб здобути більше прав і привілеї, а також через економічну складову – здобич. Майже завжди ці походи отримували зворотні відповіді турецьких військ або військ кримського хана.

Популярність гетьмана Петра Сагайдачного в наукових нарисах не викликає сумніву, лише в «Киевской старине» про його діяльність подано п'ять нарисів за авторством провідних істориків ХІХ ст. Володимира Антоновича та Олександра Лазаревського¹⁷⁴.

Дискусії викликав похід на Стамбул 1617 р. В рамках вищезазначеного тиску на Річ Посполиту відбувся цей похід козаків на чолі іншого гетьмана Дмитра Барабаша. Близько 100 козацьких чайок, як зазначають видання, взяли курс на Босфор, спалили та пограбували околиці Стамбулу. Відповіддю султана став прихід османського війська на чолі з Іскандером пашею, та підписана між ним і польським гетьманом Станіславом Жолкевським угоду під Яругою у вересні 1617 р. Більшість її пунктів мали антикозацьку направленість. На виконання підписаної угоди, Річ Посполита мала створити урядову комісію, яка повинна була виробити заходи з приборкання запорожців. Проте, це був значною мірою лише показовим, адже Річ Посполита вже розпочала підготовку до походу на Московське князівство і козаки в цьому поході мали займати одну з ключових ролей. Останнім козаки намагались тиснути на Польщу, щоб залишити за собою право на подальші морські походи¹⁷⁵. Дискусію в наукових колах викликав не лише сам похід, його достовірність і хід, але й ім'я очільника походу. Довгий час вважалось, що його здійснював так само, як і попередній похід гетьман Петро Сагайдачний. З'ясуванням цих питань на сторінках займались в періодичних виданнях та монографіях Володимир Антонович, Микола Костомаров, Михайло Грушевський, Михайло Максимович, Микола Маркевич та інші¹⁷⁶.

¹⁷³ Там само; Брун Ф. Неудачная осада Азова турками в 1641 г. и занятие ими крепости по оставлении оной казаками // Записки Одесского общества истории и древностей. – Т.8. – 1872. – С.182.

¹⁷⁴ Киевская старина. – 1883. – Т.6, №5. – С.140-145; – 1882. – Т.4, №10. – С.134-142; 1885. – Т.13, №12. – С.684-689; 1886. – Т.14, №1. – С.200-201; 1891. – Т.33, №4. – С.165-167; 1892. – Т.38, №7. – С.117-118.

¹⁷⁵ Антонович В. Неизвестный доселе гетман и его приказ // Киевская старина. – 1883. – Т.6, №5. – С.140-145; Грушевський М. Історія України-Русі. – Т.VII. – 1909 (перевидання: К., 1995). – С.360.

¹⁷⁶ Костомаров Н. Богдан Хмельницький. – СПб., 1857 (3 перевидання 1904 р.: Костомаров М. Богдан Хмельницький: історична монографія. – Дніпропетровськ, 2004. – С.66-67). Максимович М.А. Сказание о запорожском гетмане Петре Конашевиче Сагайдачном // Максимович М.А. Собрание сочинений. – К., 1876. – Т. I. – С. 6;

Інша серія походів «стамбульського напрямку» відома в українській історіографії, і зокрема обговорених у виданнях відбулась 1621 р., коли султан Осман II перебував вже під Хотиним і готувався до війни з Річчю Посполитою. Дискусійність питання полягала як в тому, що його походи знов-таки приписували Петру Сагайдачному. Малоімовірність цього полягала в тому, що в цей час Сагайдачний перебував у Києві, а згодом у Варшаві. Там відбувались переговори, щодо умов участі козаків у цій війні з Османською імперією. Більша частина запорожців – 40 тисяч війська – відправилась під Хотин на чолі з гетьманом Яковом Бородавкою.

За свідченнями джерел, інформацію яких з різними варіантами подають в виданнях XIX ст. і вони залишаються актуальними й на сьогодні, похід здійснювали козаки, які залишились в Запорозькій Січі та не рушили з більшою частиною військом під Хотин. Ім'я очільника залишається не відомим.

На початку червня 1621 р., коли султан з військом вирушив із Стамбулу, запорозькі козаки напали на турецькі кораблі, що перевозили до Білгорода «облогові гармати, порох, ядра і провіант», і захопили все це. Рухаючись далі, запорожці з'явилися біля турецької столиці, зруйнували один з її фортів, після чого повернули назад. Французький посол в Стамбулі повідомляв, що козацькі чайки дійшли до чорноморської протоки Босфору, знищили Карамусол, попалили тамтешні села. Чутки про напад запорожців на Стамбул і про те, що вони «палять узбережні міста і селища», викликали занепокоєння у турецькому війську. Візири радили султанові повернутися назад до столиці. Під час зіткненні з турецьким флотом, було захоплено декілька чайок з козаками. Їх закатували¹⁷⁷. Д. Яворницький помилково називали очільником цього походу майбутнього гетьмана Богдана Хмельницького, окремі датували цей похід 1622 р. очільником якого був отаман Шило¹⁷⁸.

Запорожці не обмежились нападом на Стамбул. Коли турецька армія перейшла Дунай, одна частина козаків рушили на Трапезунд, а інша – в гирло Дунаю, де проти них було надіслано турецькі галери¹⁷⁹.

Наступна серія походів козаків на Стамбул в першій третині XVII ст. відбулася у 1624 р. Реальність цих походів і датування обговорювалась в різних наукових виданнях, такими дослідниками, як Василь Істрін, Дмитро Яворницький, Микола Костомаров, Степан

Маркевич М. Гетьманство Барабаша // Русский Вестник. – 1841. – №5. – С.468-492; Грушевський М. Історія України-Русі. – С.360.

¹⁷⁷ Грушевський М. Історія України-Русі. – Т.VII. – 1909 (перевидання: К., 1995). – С.463.

¹⁷⁸ Яворницький Д. Вказана праця. – С.134; Костомаров М. Богдан Хмельницький. – С.70.

¹⁷⁹ Там само.

Рудницький¹⁸⁰ та інші. Обговорення відбувалось навколо дати походу 1623 р. або 1624 р., кількості походів, імені їх керівників. Василь Істрин доводив, що похід відбувся у 1623 р. на основі знайденої ним записки в грецькому рукописі XVII ст., що належала Афонському Іверському монастирю¹⁸¹. Зокрема, в ній повідомлялось про 100 чайок козаків, які пограбували усі узбережжя Босфору, взяли чималу здобич, спалили два квартали столиці, але частину з козаків встигли взяти в полон. Михайло Грушевський подає розповідь про три походи: 1622 р., про нього, повідомляв французький посол в Стамбулі: близько 30 чайок з'явилося поблизу міста, руйнували узбережжя Анатолії, взяли багато турецьких кораблів. «чутка про чотири козацькі чайки на Чорному морі лякає турків більше ніж чума в Мореї або Берберії» – продовжував він; 1623 р. – козаки знов підійшли під Стамбул, але похід був не значним. Як пише Михайло Грушевський на основі повідомлень французького посла, у 1624 р. відбулося ще три походи козаків на Стамбул. Вони скористались тим, що турецький флот рушив до Кафи. Один похід в липня з 70-80 чайок, а інший понад 100 чайок, третій – 150. Перший раз було спалено села Буюк-дере, Єнікіой на європейському узбережжі, та Стенію на азійському. Другий раз – козаки три дні стояли на берегах Босфору, пограбували Фарос та інші села, загрожували арсеналу, третій раз – частина флоту через погоду опинилась під Очаковим, а частина – пішла на столицю. Пов'язують ці походи з боротьбою за владу в Кримському ханстві та відповідними діями Османської імперії¹⁸². Подавались різні місяці та числа походів, імена очільників – Дмитро Дорошенко, Оліфер Голуб і Григорій Чорний¹⁸³. Сучасні дослідники вважають, що протягом 1624 р. відбувалися три походи. І при з'ясуванні гетьманів, які очолювали козаків називають Оліфера Голуба та Григорія Чорного¹⁸⁴.

1625 р. козаки знов здійснили похід по «стамбульському напрямку», але до самої столиці не дійшли, пограбувавши Синоп та

¹⁸⁰ Рец.на Истрин В.М. Греческая запись о набегах казаков на Константинополь в начале XVII в. // Киевская старина. – 1898. – Т.62. – № 7-8. – С. 50-52; Костомаров Н.И. Султан турецкий и запорожцы // Русская старина. – 1872. – № 10. – С. 450 – 451.

¹⁸¹ Истрин В.М. Греческая запись о набегах казаков на Константинополь в начале XVII в. // Журнал министерства народного просвещения. – 1898. – № 7. – С. 42-48; Його ж. // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1898. – Т.21 (Протоколы. Доклады). – С.51-52.

¹⁸² Яворницький Д. Вказ.праця. – С.134-136; Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.VII. – С. 513-514.

¹⁸³ Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.VII. – С. 496, 511, 515, 527. У встановленні дат походів 1624 р. М. Грушевський посилається на розрахунки С.Рудницького в статті: Рудницький С. Козацько-польська війна 1625 р.// Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. – 1897. – Т.17. – С.4.

¹⁸⁴ Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст.// Історія українського козацтва. Нариси у 2-х томах. – Т.1. – К., 2006. – С.340.

Трапезунд¹⁸⁵. Як писав С.Рудницький «мешканці передмістя Стамбулу були у великім страху, але козаки завернули на схід, спалили передмістя Трапезунда і мали охоту спалити Кафу»¹⁸⁶. В подальшому козаки не так активно виходили в море, адже були задіяні у війнах з Річчю Посполитою та Тридцятилітній війні в Європі.

На сьогодні питання про походи козаків на Стамбул набули нового поштовху для досліджень. З'явилися переклади нових польських та османських документів, розпочався перегляд вже відомих джерел. Це дало можливість уточнити місцевості, що стали об'єктом козацьких нападів, відкрити дискусію про можливість та достовірність здійснення походів козаками до самого Стамбулу, а не лише на Босфорське узбережжя. Серед робіт, в яких дослідників звернулись до зазначеної проблематики відзначимо публікації В.Остапчук і О.Голенка, П.Саса та С.Плохія та інші¹⁸⁷.

Таким чином, на основі вищезазначеного, дані у наукових видань другої половини ХІХ – початку ХХ ст. більшість з яких ґрунтуються на одних і тих самих джерелах, прочитання яких у ХІХ ст. та на сучасному етапі не значно відрізняються, можуть бути лише доповнені окремими факти або зміною датування. Це відкрило нове поле для дискусій. Вони точилися і точаться на сьогодні в питаннях кількості та датуванні походів, а також їх керманичів. З публікацій другої половини ХІХ – початку ХХ ст. доповнених сучасними дослідженнями можна виділити три (серії) групи походів: 1615-1617 рр. – пов'язані з здобуттям власних прав козаками перед польською владою і отриманням здобичі; 1621-1622 рр. – пов'язані з Хотинською війною; 1624-1625 рр. – пов'язані з кримськими справами і тиском на польську владу. Основними керманичами їх були – Дмитро Барабаш, Петро Сагайдачний, Оліфер Голуб та Григорій Чорний. Пропонуємо відійти від назви ще другої половини ХІХ ст. «походи на Стамбул (Константинополь)» і визначити їх як «козацькі походи «стамбульського

¹⁸⁵ Яворницький Д. Вказ. праця. – С.136-137; Грушевський М. Вказ. праця. – С.534; Рудницький С. Українські козаки в 1625-1630 рр. Критично-історичні розвідки // Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 31-32. – С.19(255).

¹⁸⁶ Рудницький С. Козацько-польська війна в Україні 1625 р. // Записки наукового товариства імені Т.Шевченка. – 1897. – Т.17. – С.11.

¹⁸⁷ Остапчук В., Галенко О. Козацькі чорноморські походи у морській історії Кятіба Челебі «Дар Великих мужів у Воюванні морів» // *Marra Mundi: Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя.* — Львів, К., Нью-Йорк, 1996. – С. 341–426; Сас П. Военний промысел запорожских козаків (перша половина ХVІІ ст.) // *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст.).* – К., 2007. – №7. – С.167-196; Сас П. Біл біля острова Тендра під час Хотинської війни між Османською імперією та Річчю Посполитою // *Україна в Центрально-Східній Європі.* - К.: Інститут історії України, 2010. - №9. - С.60-65; Сас П. Полководець Петро Сагайдачний. – К., 2014. – 280 с.; *Плохий С.Н.* Папские дипломаты о черноморских походах запорожцев накануне и в ходе Хотинской битвы // *Торговля и мореплавание в бассейне Чёрного моря в древности и средние века.* – Ростов-на-Дону, 1988. – С. 101 – 107; Кульчицький О. Українські козаки в османській хроніці «Історія Наїми» як стилістичний код // *Мандрівець: наук. журн.* – 2013. – № 3. – С. 71–76.

напрямку», адже не завжди козаки здійснювали напади на саму столицю Османської імперії, обмежуючись узбережжям Босфору.

Olena Bachinska

«Istanbul direction» comes Ukrainian Cossacks in the first quarter of the XVII c. (scientific publications on the pages of the late XIX - early XX c.)

The first half of the XVII century defined active external activities of the Ukrainian Cossacks: War of the Rzeczpospolita (Lehistan), Moscovia, Moldova (Bogdan), Crimea. The Ottoman Empire was no exception. Boat campaigns to cities and fortresses Empire had considerable resonance in international politics and contemporaries of those events. The consequences of these campaigns were Ukrainian Cossacks Ottoman war with the Rzeczpospolita, attracting Cossack military alliances in Western Europe, participation in the Thirty Years' War. Despite the importance and resonance campaigns about who led them, progress marches, number and even the consequences of actions Cossacks today are not clarified. Most modern scholars are based on documents and interpretations have been published in magazines at the late nineteenth century. The purpose of this paper to find out what documents and views dominated the historical magazines relatively important campaigns to Istanbul as they are still today the only known in Ukrainian science. On the basis of these periodicals such as «Kiyv antiquity» (Kievskaya starina), «Magazine of the Ministry of National Enlightenment» (Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosvetsheniya), «Russian Antiquity» (Russkaya starina), «Reserches of Nestor historical society» (Chteniya istoricheskogo obtshestva Nestora Letopistsa) and others, it can be argued that currently three known hiking Ukrainian Cossacks to Istanbul in the first half of the XVII century: 1617, 1619 and 1624 were the main authors of publications known Ukrainian and Russian historians V. Antonovich, M. Kostomarov, V. Istrin, A. Storozhenko, M. Markevych and other. We found out that the overwhelming majority of publications in referred magazines based on the same sources, the reading of which in the XIX century and at present differ. This opened a new field for discussions presented in this paper. Furthermore, an account of fragments Paper of these were published in periodicals. As a result of their analysis showed the main leaders of campaigns, including: Dmitry Barabash, Peter Sahaidachny Olifer Golub and Michael Doroshenko. It was restored course and consequences of most of the campaigns.

Key words: Istambul, boat campaigns, Ukrainian Cossacks.

Елена Бачинская

«Стамбульское направление» походов украинских казаков в первой половине XVII в.

(на страницах научных изданий конца XIX – начала XX ст.)

Первая половина XVII в. отличается активной внешней деятельностью украинского казачества: войны с Речью Посполитой, Московским царством, Молдовой, Крымским ханством. Не исключение составляла и Османская империя. Морские походы на различные города и крепости империи имели значительный резонанс в международной политике и у современников тех событий. Последствиями этих походов украинского казачества были войны Османской империи с Речью Посполитой, привлечения казачества к военным союзам Западной Европы. Цель данной работы выяснить, какие именно документы и точки зрения доминировали в исторических изданиях конца XIX – начала XX вв. относительно важнейших походов на Стамбул, поскольку они остаются на сегодня единственными известными в украинской науке. На основе анализа таких периодических изданий, как то «Киевская старина», «Журнал Министерства народного Просвещения», «Русская старина», «Чтения в

историческом обществе Нестора летописца» и других, можно утверждать, что на сегодняшний день известно три группы походов украинских казаков на Стамбул в первой половине XVII в.: в 1617, 1619 и 1624 гг. Основными авторами публикаций были известные украинские и российские историки В. Антонович, Н. Костомаров, В. Истрин, А. Стороженко, Маркевич и другие. Удалось выяснить, что основное большинство публикаций в указанных изданиях основываются на одних и тех же источниках, прочтение которых в XIX в. и на современном этапе отличаются. Это открыло новое поле для дискуссий, представленных в данной работе. В результате их анализа установлено основных руководителей походов, среди них: Дмитрий Барабаш, Петр Сагайдачный, Олифер Голуб или Михаил Дорошенко.

Ключевые слова: Стамбул, морские походы, украинское казачество.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94(477)«17»

В'ячеслав Станіславський

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ТОРГОВЕЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ПОЧАТКУ XVIII СТ.: ВИДИ ТА ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ

В статті автор зосереджує свою увагу на аналізі інформації про види товарів у торговельних зв'язках України та Туреччини на початку XVIII ст. Також проаналізовано походження хутра, яке було одним із основних товарів, які продавали в Туреччину. Джерельною базою дослідження стали документи російського посольства в Османській імперії.

Ключові слова: Україна, Туреччина, торгівля, товари, хутро.

При вивченні комплексу документів російського посольства в Османській імперії, які зберігаються у Російському державному архіві давніх актів, нами було віднайдено чимало документів до теми українсько-турецької торгівлі. Послугуючись документами посольства, у цій розвідці приділимо увагу визначенню товарів, які тоді везлися з України, чи транзитом через її землі, до Туреччини, а також тим, які ввозилися в Україну. Також торкнемося супутніх питань, про які є інформація: попиту на певні товари, насиченості ними ринку, впливу кількості товарів на ринку на їхню ціну, меркантилістських заходів Порти, прибутків купців та їх професійності.

Спочатку про попит на певні товари та насиченість ними ринку в Туреччині. У документах мова йде насамперед про товари з Росії. Навесні 1703 р., надаючи відповіді на запити Москви щодо різних аспектів життя Османської імперії, П. Толстой відзначив існування попиту в Туреччині на товари з російського боку – хутро соболів, лисиць, горностаїв, білок, зайців, кошачих та інші «м'які» товари, а також на юхти, шкіри, моржевих ікла, «оскільки нізвідки не можуть